

Status

Arbeidslivs- kriminalitet

mars 2023

Arbeidslivskriminalitet

Arbeidslivskriminalitet (a-krim) er handlinger som bryter med norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygder, skatter og avgifter, gjerne utført organisert, som utnytter arbeidstakere eller virker konkurransevridende og undergraver samfunnsstrukturen. A-krim kjennetegnes ved at den foregår i arbeidsintensive bransjer med blant annet lave kompetansekrav, utstrakt bruk av enkeltpersonforetak og hvor det benyttes en stor andel ufaglært, midlertidig og utenlandsk arbeidskraft.

Innledning

Arbeidslivskriminalitet (a-krim) er handlinger som bryter med norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygder, skatter og avgifter, gjerne organisert, som utnytter arbeidstakere eller virker konkurransevridende og undergraver samfunnsstrukturen.

A-krim kjennetegnes ved at den foregår i arbeidsintensive bransjer med blant annet lave kompetansekrav, utstrakt bruk av enkeltpersonforetak og hvor det benyttes en stor andel ufaglært, midlertidig og utenlandsk arbeidskraft.

Situasjonsbeskrivelse

Økokrim har i sin trusselvurdering for 2022 trukket frem fire kriminalitetsutfordringer innen arbeidslivskriminalitet som anses som de mest alvorlige truslene de neste to årene.¹ Dette er utnyttelse av sårbare arbeidstakere, velferdskriminalitet gjennom skatte- og avgiftsunndragelse, bransjeseg-menter med ufaglært arbeidskraft som preges av kriminelle aktører samt bruk av profesjonelle aktører og stråpersoner for å kamuflere reelle eierskap.

«/ Kriminalitetsbildet tilknyttet a-krim i arbeidsintensive bransjer er stabilt, og det rapporteres mest om små og mellomstore bedrifter innen bygg- og anlegg, servering og transport. /»

Kriminalitetsbildet tilknyttet a-krim i arbeidsintensive bransjer er stabilt, og det rapporteres mest om små og mellomstore bedrifter innen bygg- og anlegg, servering og transport. Særlig byggebransjen, både innen privat- og proffmarkedet, er spesielt utsatt.

Det er flere nettverk som begår arbeidslivskriminalitet i Norge i ulike bransjer. Aktørene i nettverkene begår utstrakt skatte- og avgiftskriminalitet, sjonglerer flere selskaper hvor verdier overføres til nye selskap før de slås konkurs, driver utstrakt fiktiv fakturering, bruker ulovlig arbeidskraft og bryter med arbeidsmiljøloven. Aktørene i nettverkene er ofte tidligere omhandlet med ulike former for kriminalitet, og flere er tidligere straffet og fradømt retten til å drive selvstendig næringsvirksomhet. For å skjule at de reelt sett drifter nye foretak benyttes det stråpersoner i formelle roller i foretaket.

Det ble brukt mindre ulovlig arbeidskraft i norske virksomheter under koronapandemien, men bruken av ulovlig arbeidskraft var i 2022 tilbake på tilsvarende høyt nivå som før pandemien. Dette samsvarer med innvandringsstatistikken fra SSB, som viser at innvandringen til Norge nå er tilbake på samme nivå som før pandemien.² Denne korrelasjonen kan indikere at andelen ulovlig arbeidsinnvandring til Norge holder seg stabil, sett i sammenheng med den totale innvandringen.

Regjeringen lanserte høsten 2022 en handlingsplan mot sosial dumping i transportbransjen med 39 tiltak som er ment å styrke det forebyggende arbeidet for å sikre tilfredsstillende lønns- og arbeidsvilkår.³ Disse tiltakene kan være med på å påvirke kriminalitetsbildet i denne sektoren fremover.

1 Økokrim, 2022, Trusselvurdering 2022.

2 Statistisk Sentralbyrå, 2022, Innvandringen tilbake på samme nivå som før pandemien.

3 Regjeringen, 2022, Handlingsplan mot sosial dumping i transportsektoren.

Sentrale kriminalitetstrusler

Lønnstyverier i arbeidsintensive bransjer

Fra 1. januar 2022 har lønnstyverier vært innlemmet i straffeloven, som et ledd i innsatsen for å bekjempe arbeidslivskriminalitet. Indikasjoner på lønnstyveri utgjorde flertallet av tipsene politiet mottok om arbeidslivskriminalitet i perioden september til desember 2022. Utfordringen forekommer i alle politidistrikt.

«/ Lønnstyverier sees ofte i sammenheng med uforsvarlig overtid, mangelfulle eller fraværende arbeidskontrakter og andre brudd på arbeidsmiljøloven.

/»

Eksempler på lønnstyverier kan være tilbakeholdelse av deler eller hele lønnsutbetalinger, lavere lønn enn ha arbeidskontrakt eller bransjestandard tilsier, manglende kompensering for overtidsarbeid, samt manglende utbetaling av feriepenger.

Lønnstyverier sees ofte i sammenheng med uforsvarlig overtid, mangelfulle eller fraværende arbeidskontrakter og andre brudd på arbeidsmiljøloven. Lønnstyverier rammer i størst grad ansatte i små eller mellomstore bedrifter, og tilgjengelig informasjon tilsier at utenlandske arbeidstakere innen lavtlønnsyrker er spesielt utsatt.

Utnyttelse av utenlandske arbeidstakere gjennom bemanningsbyrå

Tredjelandsborgere som er i Norge som utsendte arbeidstakere etter EØS-regelverket^{4,5} er spesielt utsatt for utnyttelse til arbeid. Også her er byggebransjen overrepresentert. Arbeidsbetingelsene er ofte dårligere enn gjeldende bransjestandard, og arbeidstakerne bor ofte i boliger stilt til disposisjon av norsk arbeidsgiver.

Norsk arbeidsgiver betaler ikke arbeidsgiveravgift, og lønn utbetales som regel via det utenlandske bemanningsbyrået som arbeidstakerne er ansatt gjennom. Ved arbeidsoppdrag i Norge på inntil tre måneder er det ikke krav om at utsendte arbeidstakere søker oppholdskort. Manglende registrering vanskeliggjør en helhetlig oversikt over hvor utbredt denne praksisen er, samt de reelle lønns- og arbeidsvilkårene arbeidstakerne blir tilbudt.

4 Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Forskrift om utsendte arbeidstakere, 2005.

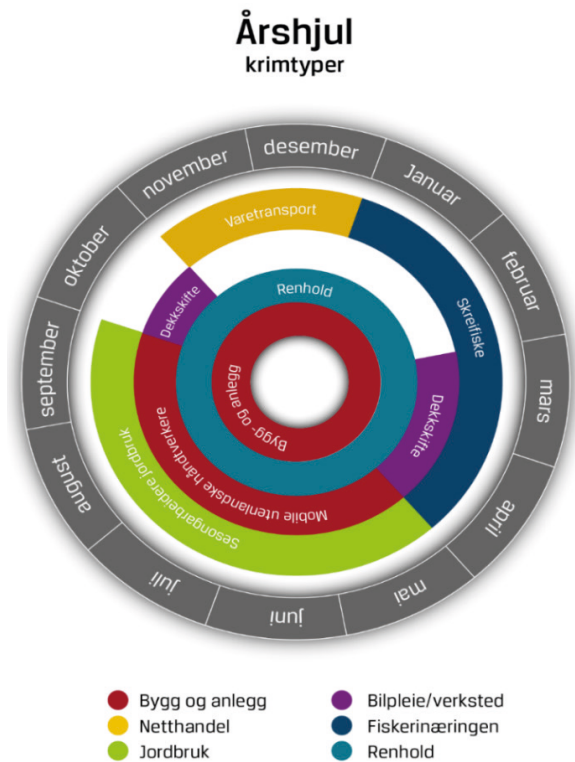
5 Utlendingsdirektoratet, 2011, UDI 2011-038.

Sesongbaserte kriminalitetsutfordringer

Flere av bransjene som er utsatt for a-krim er sesongbaserte. Trusselnivået for arbeidsmiljølovbrudd, utnyttelse av arbeidere og økonomisk kriminalitet vil derfor kunne variere avhengig av sesong. Dette illustreres ved hjelp av årshjulet.

I den kommende tiden vil brudd på arbeidsmiljøloven, ulovlig arbeid og utnyttelse av sårbare arbeidstakere i forbindelse med høysesong for skreifiske være en potensiell utfordring. Sesongarbeid i forbindelse med skreifiske er tradisjonelt utbredt i perioden januar til april. Bransjen er utsatt for blant annet ulovlig arbeid, lønnstyverier og brudd på arbeidstidsbestemmelser. Tariffnemnda har nå fastsatt en forskrift om delvis allmenngjøring av tariffavtale for fiskeindustri-bedrifter, denne har trådt i kraft fra 15. desember 2022.

Dekkskiftesesongen i mars og april kan føre med seg utfordringer tilknyttet bedrifter som begår skatte- og avgiftskriminalitet, trygdebedragerier, brudd på arbeidsmiljøloven og mangler nødvendige tillatelser til å drive verksted og annen bilpleie. Fra og med 1. juli 2022 ble det innført en ny forskrift om offentlig godkjenning av virksomheter som tilbyr bilpleie, hjulskift og hjullagring. Arbeidstilsynet er ansvarlig for godkjenning. Det er også et krav om at bedrifter som har arbeidstakere fra land utenfor EØS skal ha dokumentasjon på arbeidstakers oppholdstillatelse der dette er påkrevd for arbeidsforholdet.

Økokrim

Postboks 2096 Vika, 0125 Oslo

Telefon: 23 29 10 00

E-post: post.okokrim@politiet.no